

МАЄТНОСТІ РОДИНИ ПОЛУБОТКІВ В ЛЮБЕЦЬКІЙ ОКРУЗИ (друга половина XVII – XVIII ст.)

Родина Полуботків, і передусім, її найвідоміший представник - чернігівський полковник і наказний гетьман Павло Полуботок, відіграла важливу роль в історії України XVIII ст. На думку історика О.Коваленка, П.Полуботок був однією з "провідних дійових осіб української історії початку XVIII ст."¹. Безумовно, що українські історики не обійшли увагою цю непересічну постать, водночас, невіршеним залишається питання реконструкції земельних володінь цієї родини. Сподіваємось, що ця публікація частково заповнить цю лауну, адже значна частина земельних володінь родини Полуботків знаходилась на території Любецької округи.

Любецька округа², як історико-географічна територія, сформувалася ще в давньоруські часи. Подальше її формування припало на створення 1471 р. у складі Київського воєводства Любецької волості, 1569 р. – Любецького староства, а у середині XVII ст. – Любецької сотні Чернігівського полку.

Протягом XV – XVIII ст. на цій території Північного Лівобережжя виникла унікальна соціально-територіальна спільнота – любецька шляхта, яка локалізувалась довкола Любецького замку і взяла на себе обов'язок захисту північно-східних кордонів спочатку Великого князівства Литовського, потім Речі Посполитої і, нарешті, Гетьманщини.

Не виключено, що і рід Полуботків належав до любецької шляхти, адже с.Полуботки (судячи з назви села, утвореної від прізвища у формі множини, воно виникло щонайменше у XVI – першій половині XVII ст.²) знаходилась неподалік від володінь любецьких бояр Левоновичів (с.Левоньки) та Товстолісів (с.Товстоліси). Скуповувати землі у Любецькій окрузі почав ще чернігівський полковий писар Леонтій Полуботок. В універсалах І.Самойловича 1681 р. та І.Мазепи 1689 р. Л.Полуботку підтверджувалась купівля у козака-шляхтича Олександра Розсудевського частини Розсудевщини "в ключе Любецком... універсалом нашим пред сим потверженна"³. Ще у 1665 р. Л.Полуботок збудував рудню біля с.Неданчичі⁴, 1680 р. придбав четверту частину Мишківського ґрунту у любецького зем'янина Пилипа Короткого, докупив частину Мишуківщини – Бровенщизну у любецького козака Миска Безбоженка, 1685 р. – ще одну частину цього ґрунту у козаків-шляхтичів Посудевських. 1689 р. любецькі шляхтичі Теремецькі та Жупиченки продали йому частину Голенищівської землі, а Карпенки – частину Суховірщини. 1689 р. "солдат седельцев старих черниговских" Федір Гаврилович Сержан продав Л.Полуботку частину Голенищівського ґрунту 1690 р. Л.Полуботок придбав землі біля сіл Козли, Розсудівська Рудня та Вертіївка (земля Вертіївщина), а у 1693 р. у "сябрів" Стефана Войтешенка, Івана Шугаленка і Юхима Брюховецького – частину Семаківського ґрунту. Протягом 1694-1695 рр. він докупив ще дві частини Семаківщини⁵. Серед придбань Л.Полуботка слід згадати і частину Кувечицького ґрунту, купленого у Катерини Богданович⁶.

У 90-х рр. XVII ст. маєтності у любецькій окрузі почав активно скуповувати Павло Полуботок. Ще у 1690 р. він придбав частину с.Неданчичі. 1698 р. докупив "у різних сябров" частину Суховірщини, а у родини Посудевських – частину

Мишуківщини⁸ 1698 р. Посудевські продали П. Полуботку ще одну частину Мишуківщини⁹. Тоді ж він докупив у "сябрів" Стефана Войтешенка, Івана Шугаленка, Корнія Брюховецького, Семена, Онисима і Северина Онахів частину Суховірського ґрунту, яка межувала з Семаківщиною. Розміри маєтності були незначними: "смуга довжиною по уздорозу Гусинскую у Сухой Лог, а Сухим Логом к Акутке, а с Кокутки у Ховль"¹⁰. 1703 р. І Мазепа затвердив за П. Полуботком "кґрунта Мишуковский и Семановский (Семаківський – І К.), Вертеевский"¹⁰.

Але особливо стрімко володіння цієї родини почали зростати під час полковництва П. Полуботка у Чернігові. Після конфіскації маєтків "мазепинців" у 1708 р. Любеч був пожалуваний Петром I чернігівському полковнику Павлу Полуботку (1705-1723 рр.). Новонабуті П. Полуботком землі знаходилися, головним чином, довкола Чернігова та Любеча. Першим управителем ("дозорцем") Полуботка в Любечі був Мойсей Осовицький¹¹. Крім того, П. Полуботок заволодів частиною сіл Новосілки, Лопатні, Сенюки, Кротин, Красковське, Зліїв, Рудковці, Великий Козел, Бухани, Лави, Убежичі, Воробйово, Голків, Скитки, Осяринки, Петричі, Семендеї, Маньки, Довгуни, Коробки, Пищики, Черв'яки, Радуль, Кукари, Пузики і Козли¹². Крім згаданих маєтків П. Полуботок отримав Любецький та Лосівський "перевози" на Дніпрі, села Кувечичі, Виблі та Жуковичі¹³. 1708 р. П. Полуботок придбав у Івана Білецького ще одну частину Семаківщини – Вертівщину¹⁴. 1710 р. у Артема Жлоби – Федьківську частину Величківщини¹⁵. М. Зарецький 1711 р. продав йому землі біля с. Лопатні на Дніпрі¹⁷. Протягом 30-40-х рр. XVIII ст. родина Полуботків скуповувала й інші землі біля цього села¹⁵. 1717 р. любецькі козаки-шляхтичі Василь та Якуб Тарасевичі продали П. Полуботку землю поблизу с. Неданчичі на р. Вертечі¹⁶. П. Полуботок одержав і Свободецьку частину с. Густинки, колишньої маєтності шляхтичів Піроцьких²⁰. 1721 р. він придбав у козаки Ганни Радчихи землі біля с. Унучки²¹. Серед маєтків, придбаних П. Полуботком, були також села Пушкарі та Редьківка²².

Землі любецьких козаків та шляхти продовжували скуповувати його діти Яків та Андрій Полуботки²³. У 1728 р. вони придбали у Ялинських старе шляхетське володіння с. Жукотки²⁴. Під час проведення Генерального слідства про маєтності 1729-1731 рр. Яків та Андрій Полуботки пояснювали ревізорам деякі розбіжності фактичного стану володінь із задекларованими документами, зокрема доводили, що с. Редьківка "ни до якого уряду нікому не належала, и кроме Полуботков, ни в чьм владении не была". Село Радуль вони називали слободою, осадженою П. Полуботком на "купованих землях". У цей час Андрій та Яків Полуботки володіли маєтностями у селах Довжику, Унучках (придбали "у разных лиц"), Білоцерківці, Павлівці, Корольчах, Розсудові, Неданчичах, Кувечичах, Табаївці, Губичах, Мисах та слобідці Мохнатинській. На ці володіння вони подали ревізорам жалувані грамоти 1681 та 1690 рр.²⁵ У червні 1745 р. брати Полуботки купили у Красовських ґрунтів дачах Козловских за 227 рублів²⁶. Незабаром Полуботки придбали у Посудевських-Унучків с. Довжик і навіть їхню родову маєтність – с. Унучки²⁷. Продовжували вони володіти й Любечем. До 1746 р. любецьким "дозорцем" Якова Полуботка був шляхтич Яків Кохановський²⁸.

Маєтностями на терені колишньої Любецької округи володіли й інші представники цієї родини. Зокрема, Семен Полуботок у 1741 та 1753 рр. згадувався як власник с. Мохначі та с. Розсудів. Частину Розсудівського ґрунту він віддав у "откуп" Стору Шкурі²⁹. 1746 р. С. Полуботок придбав у шляхтича Андрія Скугарського "з сябрами" с. Губичі³⁰. Серед його земель були Мохнатинська слобода, Розсудівська Рудня, с. Пушкарі, с. Новосілки, землі й млини у с. Довжик, маєтності у Любечі³¹. 1747

р. Семену Полуботку довелось звернутися для отримання копій актів купівлі ґрунтів до Чернігівського магістрату, який надав йому цілу книгу копій "крепостей" на родинні "добра" за 1669-1736 рр.³²

1753 р. вдова бунчукового товариша Семена Полуботка Анастасія прохала Генеральну Військову канцелярію залишити за нею маєтності свого чоловіка "в полку Черниговском в месте Любече с приселками до Любеча належачими". 1754 р. Анастасія Полуботок скаржилась на любецького сотника Івана Савича та військового канцеляриста Якіма Ріпчицького (Ріпчиця або Репчича), які немовби свавільно захопили маєтності її чоловіка у Любечі та с.Новосілки. Виявилось, що на Новосілки вона претендувала марно. У свою чергу, Я.Ріпчицький також довів свої права на маєтності в Любечі. Але Анастасія Полуботок не вгамувалась і вимагала від І.Савича та Я.Ріпчицького оригіналів "купчих грамот", стверджуючи, що І.Савич та Я.Ріпчицький отримали свої володіння від С.Полуботка "у откуп". Нарешті, І.Савич та Я.Ріпчицький подали до Генеральної Військової канцелярії оригінали документів, які засвідчували купівлю маєтностей. А.Полуботок скаржилась також на вдову Міхнову, яка, на її думку, незаконно заволоділа полуботківськими землями³³. Серед маєтностей Анастасії Полуботок були с.Корольча (Карольчиці), с.Розсудово, Розсудівська Рудня та с.Козел (останнє належало цій родині з 1690 р.)³⁴. Родині Полуботків довгий час належали й с.Лопатні, с.Сеняки, с.Маньки та с.Мохначі³⁵.

У другій половині XVIII ст. після одруження із Софією Полуботок чернігівського полковника Петра Милорадовича (1762-1781 рр.) маєтності родини Полуботків, у тому числі й Любеч, перейшли до Милорадовичів³⁶.

Як бачимо, скуповувати землі у Любецькій окрузі в останній чверті XVII ст. почав ще полковий писар Леонтій Полуботок. У 90-х рр. XVII ст. маєтності любецької шляхти активно скуповував Павло Полуботок. Але особливо стрімко володіння цієї родини почали зростати під час полковництва П.Полуботка у Чернігові та після конфіскації маєтків "мазепинців" у 1708 р. В цілому, родині Полуботків вдалося зосередити у своїх руках численні маєтності на території колишньої Любецької околиці й зберегти їх до другої половини XVIII ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко О.Б. Павло Полуботок – політик і людина. – Чернігів, 1996. – С. 3.
2. Коваль А.П. Знайомі незнайомці. –К.: "Либідь", 2001. – С. 270.
3. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657 – 1687). – Київ; Львів, 2004. –С. 763 – 764; Універсали Івана Мазепи (1687 - 1709) – Київ, Львів: Наукове товариство ім. Т.Шевченка, 2002. –С. 175 – 177.
4. ЦДІАКУ - Ф. 1235. - Оп.1. - Спр. 1241, Грушевський О.С. Статті до історико-географічного словника України по Любецькому повіту Чернігівської губернії (1930-і рр.). - Арк. 31.
5. Лазаревский А.Л. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. Вып.1. – Чернигов: Губернская типография, 1866. –С. 58 – 59; Акты фамилии Полуботок с 1669-1734 г. (Из архива графа Г.Милорадовича). – Чернигов: Типография Губ. правления, 1889. – 7 - 17 с; ЦДІАКУ - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - арк 1215, 1304 зв, ЦДІАКУ - Ф.57 - Оп.1. - Спр.7. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - арк 32-32 зв.

6. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маенностях Черниговского полка 1729-1730 гг. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1908. – С. 50.
7. Лазаревский А.Л. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. Вып.1. – Чернигов: Губернская типография, 1866. – С. 58-59; Акты фамилии Полуботок с 1669-1734 г. (Из архива графа Г.Милорадовича). – Чернигов: Типография Губ. правления, 1889. – С. 7-17; ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.6. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 1215, 1304 зв.; ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 32-32 зв.
8. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 31.
9. Акты фамилии Полуботок с 1669-1734 г. (Из архива графа Г.Милорадовича). – Чернигов: Типография Губ. правления, 1889. – С. 14-15.
10. Універсали Івана Мазепи (1687 - 1709) – Київ, Львів: Наукове товариство ім. Т.Шевченка, 2002. – С. 405.
11. Милорадович Г.А. Любеч Черниговской губернии Городницкого уезда. – М.: Университетская типография, 1871. – С. 62-63.
12. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маенностях Черниговского полка 1729-1730 гг. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1908. – С. 48-49.
13. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.6. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 421, 431-432 зв.
14. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 35-35 зв.
15. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 726.
16. Акты фамилии Полуботок с 1669-1734 г. (Из архива графа Г.Милорадовича). – Чернигов: Типография Губ. правления, 1889. – С. 38.
17. ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі. – ІР НБУВ). - Ф.1. - Спр.62486. - Збірка селянських земельних актів XVII – XVIII ст. (одібрано від кріпаків Лопатневських, Сеньковських, Галковських, Красковських та ін.), (XVII – XVIII ст.). - Арк. 36.
18. ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (далі. – ІР НБУВ). - Ф.1. - Спр.62486. - Збірка селянських земельних актів XVII – XVIII ст. (одібрано від кріпаків Лопатневських, Сеньковських, Галковських, Красковських та ін.), (XVII – XVIII ст.). - Арк. 36; ІР НБУВ. - Ф.1. - Спр.62488. - Збірка селянських земельних актів XVII – XVIII ст. (одібрано від кріпаків Лопатневських, Сеньковських, Галковських, Красковських та ін.), (XVII – XVIII ст.). - Арк. 40.
19. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 738.
20. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маенностях Черниговского полка 1729-1730 гг. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1908. – С. 18-19.
21. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральный опис Лівобережної України (1765-1769 рр.) - Арк. 83.
22. ЦДІАКУ. - Ф.51. - Оп.3. - Спр.19336. - Ревизия козаков, подпомощников и

- посполитых Черниговского полка (1741 г.) - Арк. 302, 308 зв.
23. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маенностях Черниговского полка 1729-1730 гг. - Чернигов: Типография Губернского земства, 1908. - С. 48-49.
 24. Акты фамилии Полуботок с 1669-1734 г. (Из архива графа Г.Милорадовича). - Чернигов: Типография Губ. правления, 1889. - С. 60.
 25. Лазаревский А.Л. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. Вып.1. - Чернигов: Губернская типография, 1866. - С. 54; Василенко Н.П. Генеральное следствие о маенностях Черниговского полка 1729-1730 гг. - Чернигов: Типография Губернского земства, 1908. - С. 49-50, 63, 160.
 26. ЦДІАКУ.є - Ф.64. - Оп.1. - Спр.1179. - Книга запису купчих, уступчих та ін. документів старшини і козаків (1746-1749 рр.). - Арк. 1 зв.
 27. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.). - Арк. 41,70.
 28. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.6. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.). - Арк. 153.
 29. ЦДІАКУ. - Ф.51. - Оп.3. - Спр.19336. - Ревизия козаков, подпомошников и посполитых Черниговского полка (1741 г.). - Арк. 324, 329 зв.
 30. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.). - Арк. 871-872.
 31. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.6. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.). - арк. 440, ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.7. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.). - Арк. 3 зв., 5, 728, 749; ЦДІАКУ. - Ф.51. - Оп.3. - Спр.11461. - Распоряжения по сбору консистенского налога с населения Лёвобережной Украины (п.п. 50-х гг. XVIII в.). - арк. 516, 517.
 32. Палакін Г.В. Павло Скоропадський: патріот, державотворець, людина. Історико-архівні нариси. - К.: Державний комітет архівів України, Центральний державний історичний архів України, 2003. - С. 162.
 33. ЦДІАКУ. - Ф.51. - Оп.3. - Спр.15578. - Доношения в Черниговскую полковую канцелярию (1749-1776 гг.). - Арк. 2-3, 29-31, 42-48.
 34. ЦДІАКУ. - Ф.57. - Оп.1. - Спр.6. - Генеральний опис Лівобережної України (1765-1769 рр.). - Арк. 440, 868, 934, 1049, 1059.
 35. Лазаревский А.Л. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. Вып.1. - Чернигов: Губернская типография, 1866. - С. 48, 50.
 36. ІР НБУВ. - Ф.1. - Спр.58819. - Збірка В.Модзалевського. Выпись из книг земских крепостей Черниговского повета об уступке Павлом Красковским племяннику Гаврилу Красковскому на два подсосудских дворика в д. Коробках Любецкой сотни (копия, 5 февраля 1769 г.). - Арк. 2.

* На сьогодні це територія Ріпкинського та частини Чернігівського районів, а також район білоруського міста Лоев.